

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

implementation of the Black sea synergy. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=477383:cs&lang=pl&list=491941:cs,488750:cs,488020:cs,485136:cs,483917:cs,483181:cs,480712:cs,477383:cs,469241:cs,469101:cs,&pos=8&page=1&nbl=18&pgs=10&hwords=&checktext=checkbox&visu=#texte>

8. Significant increase of trade in goods between EU27 and Eastern Partnership over last decade EU27 trade deficit of 1.3 bn euro in the first half of 2011 [Электронный ресурс] / Европейский Союз : статистика. - Режим доступа :

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/11/140&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТРУКТУРНУ МОДЕРНІЗАЦІЮ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Русан В.М. к.е.н, с.н.с, завідувач сектору аграрних та земельних відносин відділу секторальної економіки Національного інституту стратегічних досліджень

Русан В.М. Особливості розвитку кластерів в Україні та їх вплив на структурну модернізацію національного господарства.

У статті представлено теоретико-методологічне обґрунтування поняття кластер а також світовий досвід розвитку кластерного руху, зокрема, досвід країн ЄС свідчить, що кластеризація є однією з умов підвищення конкурентоспроможності економіки держави. Всі державні ініціативи в світовій кластерній політиці спрямовані в першу чергу на підтримку потужних і креативних компаній, створенню сприятливого середовища, в якому слабкі підприємства мали б можливість підвищувати свою конкурентоспроможність. Крім того, реалізація кластерних ініціатив можлива лише за умови активізації державної політики у сфері кластеризації та створення сприятливого макроекономічного, інформаційного та правового середовища. Розглянуто вітчизняний стан розвитку кластерів та проблеми, що стримують їх розвиток на державному та регіональному рівнях. Доводиться, що розвиток кластерів є одним з пріоритетів регіональної економічної політики визнано одним із найважливіших напрямів у стратегіях розвитку багатьох регіонів, а нинішня ситуація, коли ініціаторами створення кластерів виступають дрібні товаровиробники, не є перспективною. Запропоновано основні напрями державної політики щодо розвитку та успішного функціонування кластерів та їх вплив на структурну модернізацію економіки.

Ключові слова: кластер, модернізація, структурний економічний розвиток, державна політика, національне господарство.

Русан В.Н. Особенности развития кластеров в Украине и их влияние на структурную модернизацию национальной экономики.

В статье представлены теоретико-методологическое обоснование понятия кластер а также мировой опыт развития кластерного движения, в частности, опыт стран ЕС свидетельствует, что кластеризация является одним из условий повышения конкурентоспособности экономики государства. Все государственные инициативы в мировой кластерной политике направлены в первую очередь на поддержку мощных и креативных компаний, созданию благоприятной среды, в котором слабые предприятия имели бы возможность повышать свою конкурентоспособность. Кроме того, реализация кластерных инициатив возможна лишь при условии активизации государственной политики в сфере кластеризации и создания благоприятной макроекономической, информационного и правовой среды. Рассмотрено состояние развития отечественных кластеров и проблемы, сдерживающие их развитие на государственном и региональном уровнях. Доказывается, что развитие кластеров является одним из приоритетов региональной экономической политики и признан одним из важнейших направлений в стратегиях развития многих регионов, а нынешняя ситуация, когда инициаторами создания кластеров выступают мелкие товаропроизводители, не является перспективной. Предложены основные направления государственной политики по развитию и успешного функционирования кластеров а также их влияние на структурную модернизацию экономики.

Ключевые слова: кластер, модернизация, структурное экономическое развитие, государственная политика, национальное хозяйство.

Rusan V. Features of development of clusters in Ukraine and their impact on structural modernization of national economy.

The article deals with methodological ground of cluster concept and international experience of clustering processes. In particular, the experience of EU countries shows that clusterization is one of prerequisites of boosting competitiveness of national economy. All public initiatives in international cluster policy are directed at the support of powerful and creative companies, ensuring favorable environment which enables weak companies to boost their competitiveness. Besides, the implementation of cluster initiatives is only possible under condition of active public cluster policy and ensuring favorable macroeconomic, information and legal environment. The authors examine domestic status of cluster development and problems hindering their development on national and regional level. It is proved that the development of clusters is one of priorities of regional economic policy and is declared as one of the most important directions in development strategies of many regions and the current situation of initializing clusters creation by small producers is not perspective. The authors propose the main guidelines of public policy as of development and successful functioning of clusters and their impact on structural modernization of economy.

Key-words: cluster, modernization, structural economic development, public policy, national economy.

Постановка проблеми. Останні тенденції розвитку світового ринку свідчать про формування міждержавних та регіональних об'єднань в рамках яких створюються зони вільної торгівлі, розвиваються та укріплюються кооперативні зв'язки між окремими підприємствами, так і міждержавні по просуванню продукції на зовнішні ринки, формування єдиної аграрної політики. Це характерно як для існуючих об'єднань, таких, як ЄС, НАФТА (Північноамериканська зона вільної торгівлі), АТЕС (Азіатсько-тихоокеанське економічне співробітництво), так і для щойно створених міждержавних об'єднань між ЄС і Південною Кореєю, Китаєм та Австралією, митного союзу між Білорусією, Казахстаном і Росією. Такі об'єднання сприяють розвитку взаємного інвестування, розширенню внутрігалузевої торгівлі, формуванню транскордонних та виробничих кластерів. Саме кластерний підхід до розвитку регіонів сприятиме створенню високотехнологічних і наукоємних об'єднань із замкненим циклом виробництва та високим рівнем доданої вартості у кінцевому продукті, створенню нових робочих місць різної кваліфікації, розвитку транспортної та соціально-економічної інфраструктури на сільських територіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем кластерної моделі розвитку національної економіки присвячені роботи Портера М. [1], Соколенка С. [2], Чужикова В. [3], Кропивка М. [4] та інших. Водночас, нині відсутнє єдине бачення концептуального розвитку кластерів в національній економіці з точки зору структурного їх впливу на модернізацію національного господарства.

Метою статті є теоретичний аналіз поняття кластер та дослідження практики їх функціонування в Україні а також вплив на структурну модернізацію національного господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загострення конкуренції у глобальному економічному середовищі завжди підштовхувало основних гравців міжнародного ринку до пошуку нових, найбільш оптимальних форм продукування та реалізації товарів і послуг, якими в останні десятиліття стали технопарки, технополіси, іннотехи, технозони, кластери. У них сконцентрувалася значна частина венчурного капіталу, що забезпечило фінансування так званої новітньої економіки (біо- і нанотехнології, генної інженерії, виробництва скануючих систем). Найбільш поширеною у світі формою концентрації інновацій стали кластери, які відкрили нові можливості для розвитку традиційних і найновітніших секторів національної економіки [3, С. 81].

З теретичної точки зору, класичним вважається поняття „кластер”, наведене М. Портером: “Кластери – це сконцентровані за географічними ознаками групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників та постачальників послуг; фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їхньою діяльністю організацій (наприклад, університетів, агенцій із стандартизації, а також торгових

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

об'єднань) у певних галузях, що конкурують, але разом з тим ведуть спільну роботу" [1].

Разом з цим, і нині робляться чисельні спроби максимально чітко визначити кластер, як локалізацію інноваційної діяльності (С. Соколенко), просторову форму зосередження групи компаній, розташованих поруч (Л. Янг). Нерідко в європейській економічній науці під ним розуміють також форми своєрідної дифузії інновацій та інвестицій. Водночас лунала критика на адресу тих, хто стверджував, що кластери можуть існувати і в не інноваційних сферах (туризмі, виноробстві, виробництві облицювальної плитки), які наприкінці 1990-х років уже давали реальний прибуток [3, С. 83].

Остаточно уніфікація визначення кластеру у ЄС відбулося у 2008 р., і нині воно пов'язується з конкурентоспроможністю та інноваціями. Так, в документі Єврокомісії «The Concept of Cluster and Cluster Policies And Their Role For Competitiveness And Innovation: Main Statistical Results And Lessons Learned», зазначається, що кластери є «групами незалежних підприємств-ініціаторів (малих, середніх і великих), а також науково-дослідницьких організацій, які задіяно в певному секторі чи регіоні. Їх діяльність скерована на розвиток інноваційної активності шляхом стимулювання інтенсивної взаємодії, спільного використання ресурсів, обміну знаннями та досвідом, а також ефективного сприяння передачі технологій, мереж і поширення інформації серед підприємств, що входять до кластера» [5, С. 9].

Досвід країн ЄС свідчить, що кластеризація є однією з умов підвищення конкурентоспроможності економіки регіону та структурної модернізації національного господарства держав. Економіка Фінляндії повністю кластеризована, у ній виділено 9 кластерів, економіка Нідерландів розбита на 20 «мегакластерів», на основі функціонування яких визначено пріоритети інноваційної політики держави. У Данії функціонує 29 кластерів, у яких беруть участь 40 % усіх підприємств країни, які забезпечують 60 % експорту. В Австрії діють трансграничні кластери з Німеччиною, Італією, Швейцарією, Угорщиною, активізуються зв'язки з Францією і Великобританією. У Німеччині створено промислові кластери, у Словенії прийнято стратегію зростання конкурентоспроможності промисловості, розроблено програму національного розвитку кластерів. Загалом, у Європейському Союзі близько 60 міждержавних, регіональних і національних, громадських організацій, об'єднаних в Європейський Кластерний Альянс, прийняли Європейський Кластерний меморандум, в якому підкреслюється [6, С. 183-184]:

1. Кластери є ключовою регулюючою силою новаторства, що дозволяє регіонам створити унікальні проекти спеціалізованих виробництв, щоб зміцнити свою роль як активних і привабливих партнерів в глобальній економіці.

2. Кластер – найважливіший інструмент в сучасній економічній політиці з метою забезпечення інноваційного розвитку конкурентоспроможності і реального процвітання усієї Європи.

3. Кластеріальна політика, яка базується на активній співпраці між урядом, організаціями, підприємствами, науковими і освітніми організаціями й іншими відповідними структурами на регіональному рівні, є ефективним інструментом підвищення конкурентоспроможності європейських компаній та регіонів.

4. Взаємодія між кластерами визначається взаємною зацікавленістю в їх розвитку, оскільки вона пропонує розвивати сильні сторони і вчитися один у одного, зокрема транснаціональна співпраця робить кластери на міжнародній арені привабливішими.

5. Усунення бар'єрів в торгівлі і в конкуренції в Європі і подальші зусилля із зміцнення європейського бізнес-простору є найважливішою умовою для виникнення потужних кластерів і ефективності кластерної політики.

Міжнародний досвід демонструє чотири типові варіанти проведення кластерної політики залежно від державного впливу на національну економіку, і всі вони можуть бути впроваджені в Україні на державному та регіональному рівні [7]:

- каталітична кластерна політика, коли уряд зводить зацікавлені сторони (наприклад, приватні компанії і дослідницькі організації) між собою, але забезпечує обмежену фінансову підтримку реалізації проекту;

- підтримуюча кластерна політика, при якій каталітична функція держави доповнюється його інвестиціями в інфраструктуру регіонів, освіту, тренінг і маркетинг для стимулювання розвитку кластерів;

- директивна кластерна політика, коли підтримуюча функція держави доповнюється проведенням спеціальних програм, націлених на трансформацію спеціалізації регіонів через розвиток кластерів;

- інтервенціоністська кластерна політика, при якій уряд разом з виконанням своєї директивної функції переймає у приватного сектора відповідальність за ухвалення рішення про подальший розвиток кластерів і за допомогою трансфертів, субсидій, обмежень або регулювання, а також активного контролю над фірмами в кластері, формує його спеціалізацію.

Всі державні ініціативи в світовій кластерній політиці спрямовані в першу чергу на підтримку потужних і креативних компаній, створенню сприятливого середовища, в якому слабкі підприємства мали б можливість підвищувати свою конкурентоспроможність. Крім того, реалізація кластерних ініціатив можлива лише за умови активізації державної політики у сфері кластеризації та створення сприятливого макроекономічного, інформаційного та правового середовища.

Натомість, у вітчизняному законодавстві не існує визначення поняття «кластер», його видів, особливостей створення і функціонування. Зокрема, у Господарському Кодексі України відсутнє поняття «кластеру» як територіального об'єднання підприємств. Розробленими, але не затвердженими залишаються проекти нормативно-правових актів щодо формування засад державної політики у сфері кластеризації економіки, такі як «Концепція створення кластерів в Україні» (Міністерство економіки України, 2008 р.), «Національна стратегія формування та розвитку трансграничних кластерів» (Міністерство регіонального розвитку та будівництва України, 2009 р.).

Слід відмітити, що Концепція створення кластерів в Україні виділяє такі види кластерів [8]:

1. Виробничі кластери – це об'єднання підприємств, що здійснюють виробництво продукції (і супутніх послуг) шляхом виконання складальних операцій (наприклад підприємства автомобілебудування, авіаційної промисловості, суднобудування, інших галузей машинобудівного комплексу, організації будівельної галузі і виробництва будівельних матеріалів), а також об'єднання підприємств, які належать до хімічної, целюлозо-паперової, металургійної галузей, а також сільського господарства, харчової промисловості тощо.

2. Інноваційно-технологічні кластери – це об'єднання географічно локалізованих підприємств, що пов'язані виробничими зв'язками з метою створення інноваційної продукції та надання послуг суб'єктам інноваційної діяльності.

3. Туристичні кластери – формуються на базі туристичних активів регіону і складаються з підприємств різних сфер, пов'язаних з обслуговуванням туристів, наприклад, туристичних операторів, готелів, сфери громадського харчування, виробників сувенірної продукції, транспортних підприємств та інших.

4. Транспортно-логістичні кластери – включають в себе комплекс інфраструктури і компаній, які спеціалізуються на зберіганні, супроводженні і доставці вантажів та пасажирів. Кластер може включати також організації, які обслуговують об'єкти портової інфраструктури; компанії, які спеціалізуються на морських, річкових, наземних, повітряних перевезеннях; логістичні комплекси та інші. Транспортно-логістичні кластери розвиваються в регіонах, які мають значний транзитний потенціал.

Водночас, підтримка розвитку кластерів є одним з пріоритетів регіональної економічної політики. Розвиток кластерів визнано одним із найважливіших напрямів у стратегіях розвитку багатьох регіонів, зокрема:

• Стратегії розвитку Сумської області «Нова Сумщина – 2015» (2010 р.), у якій основою для економічного розвитку області визначено розвиток кластерів АПК, спрямованих на формування замкнутого високотехнологічного агропромислового виробництва та на створення екологічно чистої конкурентоспроможної продукції;

• «Стратегії підвищення економічної конкурентоспроможності Дніпропетровської області: кластери будівництва та сільського господарства» (2011 р.). Кластер сільського господарства розвиватиме найбільш перспективні для області напрями: свинарство, птахівництво, плідівництво та овочівництво, що сприятиме розвитку сучасної переробки для створення продукції з високою доданою вартістю та дозволить збільшити її експорт;

• Стратегії підвищення конкурентоспроможності Донбасу «Донбас – 2025: стратегія майбутнього» (2009 р.), пріоритетним напрямом якої є, зокрема, розвиток кластеру сільськогосподарської і харчової промисловості, що у перспективі сприятиме ефективній реалізації потенціалу Донецької області у сільському господарстві, створенню конкурентної харчової промисловості. На сьогодні в області вже проведено кластерні дослідження та аналіз, розпочато етап впровадження рекомендацій;

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

• «Стратегії економічного і соціального розвитку АПК на 2011 – 2020 рр.», у якій передбачається формування протягом 3-5 років конкурентоспроможних кластерів в санаторно-курортній і туристичній галузі, сільському господарстві й харчовій промисловості регіону, у машинобудівній і суднобудівній галузях, енергетиці. Крім того, окрему увагу в стратегії приділено формуванню міжрегіональних кластерів, які здатні стати основою посткризового зростання;

• Стратегії соціально-економічного розвитку Чернігівської області на період до 2015 р., якою передбачено формування цілісних регіональних інфраструктурно-виробничих комплексів на основі кластерного механізму розвитку малого підприємництва за виробничо-технологічними та виробничо-збутовими ознаками, з використанням переваг територіального поділу праці на основі конкурентоспроможних профільних галузей регіонального виробництва (машинобудування й металообробки, лісової промисловості, переробних галузей АПК тощо);

• Стратегії економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2015 р., у якій серед основних завдань розвитку агропромислового виробництва, підвищення його потенціалу й ефективності йдеться про створення агропромислового науково-виробничого кластера на базі Регіонального агропромислового центру;

• Стратегії економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004-2015 рр., якою серед завдань розвитку виробничої та транспортної інфраструктури у агропільській місцевості, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності продукції агропромислового сектора, визначено формування агропромислових кластерів;

• Регіональній стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 р., у якій, серед іншого, до формування стратегічних цілей розвитку області включено інтеграцію роботи органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та ділових кіл для створення та функціонування кластерних систем за галузевими та функціональними пріоритетами соціально-економічного розвитку області (в машино- та приладобудуванні, деревообробній промисловості, туристично-рекреаційному та аграрному секторах, паливно-енергетичному комплексі та екопромисловій діяльності);

• Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2015 р., у якій визначено підтримку розвитку існуючих в області кластерних об'єднань, зокрема Інноваційно-технологічного кластеру «АГРОБУМ» і Національного кластеру «Нові машини».

Перспективним напрямом для України є створення транскордонних кластерів. Зважаючи на те, що 19 з 25 регіонів України є прикордонними, Україна має значні можливості співпраці з іноземними компаніями у рамках транскордонних кластерів. Прикладом такого співробітництва є українсько-румунський «Перший аграрний кластер», створений у 2009 р. у Чернівецькій області. На стадії становлення перебуває українсько-російський високотехнологічний кластер на базі технопарку «Технополіс» у м. Харкові. У рамках Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна на 2007-2013 рр. формується українсько-польський туристично-рекреаційний кластер. У 2007 р. утворено українсько-білоруський будівельний кластер за участю Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури, Белгородського державного технологічного університету ім. Шухова, Белгородського обласного фонду підтримки малого підприємництва та ВАТ «Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва». Подальшому розвитку транскордонних кластерів в Україні перешкоджають недостатня увага органів державної влади до проблем транскордонного співробітництва та відсутність законодавчої бази для функціонування транскордонних кластерів. Особливістю розвитку кластерів в Україні є орієнтація більшості перспективних кластерів на традиційні галузі промисловості – легку промисловість, будівництво, АПК, металургію, тоді як пріоритетом європейських країн є розвиток, насамперед, високотехнологічних інноваційних кластерів у сферах машинобудування, біофармацевтики, електроніки, що забезпечує створення максимальної доданої вартості за мінімальних трансакційних витрат [9, С. 19].

Розвиток кластерів в Україні ускладнюють наступні чинники:

- недосконалість законодавчої бази для функціонування кластерів і, як наслідок, відсутність підтримки кластерних ініціатив підприємств з боку держави;
- відсутність довіри між органами державної влади і бізнесом, а також між окремими компаніями, небажання компаній розкривати та ділитися внутрішньою інформацією через можливість зловживань та виникнення залежності від потужніших партнерів;
- слабкість діючих кластерів через низький рівень конкуренції на внутрішньому ринку, відсутність «агресивних» постачальників та вимогливих споживачів;
- можливість втратити право на одержання підприємством пільг та дотацій при будь-яких організаційних чи виробничих змінах (у т. ч. при виходженні до кластеру);
- «відірваність» науки та освіти від виробництва: підприємства не виступають замовниками на наукову та інноваційну продукцію, а продукція науково-дослідних установ не знаходить свого покупця серед товаровиробників;
- брак іноземних інвестицій та венчурного капіталу, які є важливим джерелом розвитку кластерів у розвинутих країнах;
- відсутність єдиної систематизованої інформаційної бази про існуючі та потенційні кластери, що перешкоджає створенню у суспільстві розуміння переваг кластерних об'єднань, а також цілісної картини про функціонування та результати діяльності вже існуючих кластерів в Україні.

Водночас, формуванню і розвитку кластерів в Україні сприятимуть:

- включення програм підтримки кластерів до регіональних програм соціально-економічного та інноваційного розвитку;
- активізація зв'язків «влада – бізнес – наука» завдяки впровадженню ефективних механізмів державно-приватного партнерства;
- забезпечення інформаційної підтримки кластерів, популяризація кластерного підходу шляхом проведення інформаційних кампаній, створення Інтернет-ресурсів, забезпечення участі українських кластерів в європейських інформаційних мережах;
- створення спеціального державного органу, відповідального за розробку та реалізацію кластерної політики на державному рівні, який у співробітництві з неурядовими організаціями та іноземними експертами має розробити програму розвитку кластерів, яка міститиме критерії оцінки для відбору пілотних проєктів, умови їх підтримки державою, основні етапи реалізації та критерії оцінки ефективності за кількісними та якісними показниками, у т. ч. за фінансовими результатами діяльності, рівнем інноваційної активності учасників, створенням ними доданої вартості тощо.

Висновки та пропозиції. Україні слід залучати світовий досвід розвитку кластерів і підтримувати кластерні ініціативи. Нинішня ситуація, коли ініціаторами створення кластерів виступають дрібні товаровиробники, не є перспективною. Важливо розвивати територіальне бізнес-середовище на основі державно-приватного партнерства, яке базувалося б на використанні бізнесом сприятливих природно-кліматичних та територіально-економічних умов регіону з активною державною підтримкою ініціатив товаровиробників щодо розвитку територіальної соціальної та виробничої інфраструктури. З цієї метою на державному рівні доцільним буде:

- закріплення правового режиму функціонування кластерів в Україні, зокрема через введення правової категорії «кластер»;
- затвердження Кабінетом Міністрів України відповідними Постановами «Концепції створення кластерів в Україні», розробленої Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, а також «Концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів», розробленої Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України;
- розміщення державного замовлення на продукцію з більш високими вимогами щодо якості в ефективно працюючих кластерах;
- організаційно-економічна підтримка ініціатив підприємств та організацій кластерного об'єднання шляхом розвитку соціальної та виробничої інфраструктури регіону, в якому функціонує кластер, створення комфортних умов для проживання та відпочинку працівників;
- розробка регіональних веб-сайтів та єдиної інформаційну базу з інформацією про існуючі у регіонах кластери, інформування підприємств про переваги кластерної моделі організації виробництва під час заходів з розвитку підприємства, створення електронних форм заявок для підприємств, які бажають стати учасниками кластерів, що дозволить усунути інформаційний вакуум для потенційних інвесторів, сприятиме залученню у кластери вітчизняного та іноземного капіталу;
- впроваджувати на місцевому рівні процедури видачі дозволів за принципом «єдиного вікна», що прискорить проходження дозвільних процедур (насамперед у сфері будівництва та землебудівництва), здійснювати часткове фінансування об'єктів соціальної,

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

виробничої та побутової інфраструктури на основі державно-приватного партнерства в рамках узгодженого проекту.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. – М. : Международные отношения, 1993. – 896 с.
2. Соколенко С. Проблеми і перспективи посилення конкурентоспроможності економіки України на основі кластерів / С. Соколенко // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 31-35.
3. Чужиков В.І. Кластерна політика Європейського Союзу / В.І. Чужиков, О.Д. Лук'яненко // Економіка України. – 2013. – № 2(615). – С. 81-91.
4. Кропивко М.Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 3-13.
5. The Concept of Cluster and Cluster Policies And Their Role For Competitiveness And Innovation: Main Statistical Results And Lessons Learned [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/clusters-working-document-sec-2008-2635_en.pdf.
6. Ткаченко В.Г. Кластеры в системе аграрного производства: сущность и значение в реализации инновационной политики государства. / В.Г. Ткаченко, В.И. Богачёв // Вісник економічної науки України. – 2011. – № 2. – С. 183-184.
7. Агрокомплекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ilyich.com.ua/steel/agrarian>
8. Концепція створення кластерів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.biznes.od.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=499&Itemid=33.
9. Біла С.О. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні / С.О. Біла, Жук В.І. та ін. – К. : НІСД, 2011. – 47 с.

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМА КАК ЭКСПОРТНОЙ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ КУЛЬТУРЫ.

Садыгова У.Ф., докторант кафедры маркетинг и менеджмент Института Туризма Азербайджанской Республики

Садыгова У.Ф. Особливості сучасного культурного туризму як експортної стратегії розвитку сфери культури.

Дана стаття розглядає національний потенціал історико-культурної спадщини регіону як основу для розвитку культурно-пізнавального туризму. У статті вказані від яких чинників залежить в даний час розвиток культурного туризму. Культурний туризм на сучасному етапі набуває абсолютно унікальний характер - це один із способів пізнання світу і своєрідний «пошук себе, в ході якого апробуються нові соціальні, культурні та особисті ролі, ламаються стереотипи, втрачаються звички і норми поведінки». Культурна та туристська політика повинні бути взаємопов'язані і об'єднані. Туристична галузь повинна реагувати на нові запити сучасної людини. Культура є фундаментальною основою процесу розвитку, збереження і зміцнення незалежності та самобутності народів. В умовах ідеологічного вакууму в основному через культуру відбуваються передача духовного досвіду людства, моральне становлення особистості. Кожна людина просто зобов'язаний знати свою історію, своє коріння, але процес пізнання історичних коренів повинен бути принципово іншим, ніж раніше. Щоб залучити до знань сучасної людини, необхідні нові підходи.

Ключові слова: історико-культурна спадщина, культурна самобутність, культурний туризм, національні риси культури, національний потенціал, збереження культурної спадщини

Садыгова У.Ф. Особенности современного культурного туризма как экспортной стратегии развития сферы культуры.

Данная статья рассматривает национальный потенциал историко-культурного наследия региона как основу для развития культурно-познавательного туризма. В статье указаны от каких факторов зависит в настоящее время развитие культурного туризма. Культурный туризм на современном этапе приобретает совершенно уникальный характер – это один из способов познания мира и своеобразный «поиск себя, в ходе которого апробируются новые социальные, культурные и личные роли, ломаются стереотипы, утрачиваются привычки и нормы поведения». Культурная и туристская политика должны быть взаимосвязаны и объединены. Туристическая отрасль должна реагировать на новые запросы современного человека. Культура является фундаментальной основой процесса развития, сохранения и укрепления независимости и самобытности народов. В условиях идеологического вакуума в основном через культуру происходят передача духовного опыта человечества, нравственное становление личности. Каждый человек просто обязан знать свою историю, свои корни, но процесс познания исторических корней должен быть принципиально иным, чем раньше. Чтобы привлечь к знаниям современного человека, необходимы новые подходы.

Ключевые слова: историко-культурное наследие, культурная самобытность, культурный туризм, национальные черты культуры, национальный потенциал, сохранение культурного наследия

Sadygova U.F. Features contemporary cultural tourism as export strategy of cultural development.

This article examines the potential of the national historical and cultural heritage of the region as a basis for the development of cultural tourism, and also on which factors are dependent on the current development of cultural tourism. Cultural tourism at the present stage becomes a completely unique character - this is one way of understanding the world and a kind of "self search, during which tried out new social, cultural and personal roles, break down stereotypes, lost the habits and norms of behavior." Cultural Tourism policies should be linked and integrated. Tourist industry must respond to the new demands of the modern man. Culture is the fundamental basis of the development process, preserve and strengthen the independence and identity of people. In terms of the ideological vacuum in the main culture is transmitted through the spiritual experience of humanity, moral development of the individual. Each person would have to know their history, their roots, but the process of learning the historical roots must be fundamentally different than before. To bring to the knowledge of modern man, new approaches are needed.

Key words : cultural heritage preservation, cultural originality, cultural tourism, historical and cultural heritage, national capacity, national features of culture

Культурное наследие каждого народа состоит не только из произведений искусства, но и из нематериальных вещей: фольклора, народного творчества, массовых мероприятий и прочего. Давно стал самостоятельным такой вид туризма как культурный или познавательный туризм. Он основан на культурно-историческом потенциале страны, включает в себя традиции и обычаи, особенности быта и хозяйства. Минимальный набор ресурсов для культурного туризма может преподнести особая местность, но для его массового развития требуется особая концентрация объектов культурного наследия.

Современном мире наблюдается активный рост предложений в сфере туризма, особенно этот процесс заметен в сфере культурного туризма. Среди основных причин этого явления можно выделить, прежде всего, переход к постиндустриальному, информационному обществу, который привел к значительному расширению масштабов межкультурного взаимодействия. Особую роль в современном мире приобретают факторы коммуникабельности, толерантности и осведомленности о культурных событиях во всем мире [2.66]. Немаловажное значение имеют и процессы интернационализации и глобализации, следствием которых стали, с одной стороны, изобилие однотипных товаров и услуг, а, с другой стороны, увеличение конкуренции на туристическом рынке.

В современном мире индустрия туризма является одной из наиболее доходных и динамично развивающихся отраслей экономики. Динамика социокультурных процессов отличается интеграцией различных форм инициирования культурной активности населения, среди